

Proučevanje kognitivne spolne sheme z vidika stereotipov ali z vidika samopodobe

Uvodna misel

Že od nastanka psihologije dalje skušajo številni avtorji raziskati pojav psiholoških razlik med spoloma. Pri tem skušajo odgovoriti predvsem na vprašanje, zakaj prihaja do spolnih razlik. Zakaj se moški v svojem razmišljanju, doživljanju in vedenju razlikujejo od žensk? Še do 70. let so se psihologi izgubljali v vprašanju, ali na te razlike vplivajo predvsem vzgoja, kultura in drugi socialni dejavniki, ali pa se pojavijo neodvisno od vpliva socialnega okolja. Socialno usmerjeni avtorji so poudarjali predvsem okolje, kognitivni psihologi pa so opozarjali na individualni vpliv na spolne razlike.

Glede na to, da je klasična kognitivna psihologija proučevala izključno spoznavne procese, kot so mišljenje, učenje, spomin, pozornost, ustvarjalnost itd. (Durkin, 1997), je tudi razlike med spoloma omejevala na spoznavne prvine. Tako so jo zanimale predvsem tri spoznavne sposobnosti, za katere je že stereotipno veljalo, da so drugačne pri moških kot pri ženskah. To so: matematične, spacialne in verbalne sposobnosti. Moški naj bi imeli bolj razviti prvi dve, ženske pa tretjo sposobnost. Vendar pa so raziskave vseskozi jasno kazale, da ni razlik niti v matematičnih (Hyde, Fenneman, Lamon, 1990) niti v verbalnih (Brownmiller, 1984) sposobnostih. Pomembne, vendar zelo majhne razlike so se pokazale le pri preizkušnjah, ki zahtevajo spacialne sposobnosti; moški so na teh preizkušnjah dosegali nekoliko višje število točk (Durkin, 1997).

Vztrajanje pri spoznavnih prvinah in iskanju teh razlik med spoloma je seveda zastiralo pogled na vrsto drugih pomembnih dejavnikov, ki vplivajo na psihološke razlike med spoloma. Tako so denimo klasični kognitivni psihologi okolje, ki je dejavnik spolnih razlik *par excellence*, preprosto kar spregledali. Menili so, da je okolje, v katerem živi in dela posameznik, le drugotnega pomena za njegov psihosocialni spolni razvoj. Bistvene naj bi bile njegove kognitivne sposobnosti, ki določajo, ali bo sprejel vlogo moškega ali vlogo ženske. Še v 80. letih sta Martin in Halverson (1981) naprimer trdila, da so bistveni dejavnik pri razvoju otrokovih spolnih vlog kognitivni procesi, okolje, v katerem se otrok razvija, pa le malo pripomore k razvoju njegove vloge. Vsi pa so naprimer pozabljali, da so si prav izraz "vloga" sposodili iz tiste domene, ki proučuje posameznika v okolju – socialne psihologije.

V 80. letih se je izdvojila močna skupina kognitivnih psihologov (Augoustinos, Walker, 1996), ki je spoznala, da je mogoče raziskovati razlike med spoloma le, če v svoje raziskave vključijo tudi pomen okolja. Tako se je s priznanjem in sprejetjem okolja v predmet kognitivne psihologije odprlo povsem novo polje, ki je bilo doslej domena socialne psihologije. Ta odprtost je omogočala plodnejše sodelovanje med kognitivnimi in socialnimi psihologi in zahtevala nadgradnjo opredelitve številnih "klasičnih" socialno psiholoških pojmov. Na tem mestu se bomo omejili predvsem na spolne stereotipe.

Spolni stereotipi

Presojanje ljudi glede na njihov biološki spol že od nekdaj odločilno vpliva na zdravorazumsko razlikovanje med moškimi in ženskimi osebnostnimi lastnostmi. Z drugimi besedami: na moške in ženske in na njihove socialne vloge večinoma gledamo stereotipno. Stereotipi so pojav, s pomočjo katerih si ustvarjamo sodbe o drugih in o sebi. Preprosto rečeno nam – ne samo spolni – stereotipi omogočajo, da imamo o sebi malo boljše, o drugih pa malo slabše mnenje, pri čemer nam uspešno meglijo realno predstavo o nas in drugih. Tako na zelo poenostavljen način presojamo ljudi glede na njihov socialni položaj, narodnost, raso, versko pripadnost, in seveda glede na njihov biološki spol. Socialna psihologija loči med številnimi stereotipi: statusnimi, narodnostnimi, rasnimi, verskimi itd. in med spolnimi stereotipi.

Pri opisovanju ženskih lastnosti še vedno prevladujejo atributi kot so: nežna, čustvena, občutljiva, topla, dovzetna za potrebe drugih, zgovorna itd., pri opisovanju moških lastnosti pa: razumski, vpliven, dominanten, hladen, pogumen itd. Takšno poenostavljeno in polarizirano pripisovanje enih lastnosti ženskam, drugih pa moškim pa se ne pojavlja le v vsakdanjih pogovorih o razlikah med spoloma in v šalah (med katerimi seveda prednjačijo tiste v

zvezi z blondinkami, ki jih moški še posebej radi pripovedujejo prav predmetu svojih šal – blondinkam), temveč globoko in odločilno vpliva že na vzgojo. Še vedno je namreč med mnogimi starši povsem nezavedno vsidrano prepričanje, da se mora vzgoja dečkov razlikovati od vzgoje deklic. Številne raziskave (Smith, Lloyd, 1978) to tudi potrjujejo. Smith in Lloyd (1978) sta naprimer ugotovila, da se matere odzivajo na nemir svojih novorojenih hčerk – misleč da so utrujene – tako, da jih položijo v posteljo in od njih pričakujejo, da bodo zaspale. Nasprotno pa fantke spodbujajo k različnim dejavnostim. Če so nemirne deklice, matere torej pogosteje menijo, da so utrujene, če pa so nemirni fantki, sklepajo, da bi se radi igrali. Tudi igrače se razlikujejo: deklice dobivajo predvsem igrače iz mehkejšega in nežnejšega, fantki pa iz čvrstejšega materiala. Če se vračamo še nazaj, celo v obdobje pred otrokovim rojstvom, naletimo v številnih domovih na že kar dolgočasen stereotipen pojav: spričo možnosti seznanjenja staršev s spolom še nerojenega otroka čakajo še nerojene deklice doma rožnata, dečke pa modra oblačila. Iz navedenih primerov se porajajo najmanj tri polarizirane sodbe: pasivnost – aktivnost, mehkost – trdost, toplota – hladnost, od katerih en pol pripada ženskam, drugi pa moškim.

Raziskave s področja psihologije osebnosti kažejo, da ljudje ne presojamo stereotipno le drugih oseb, najsibo otrok ali odraslih, temveč pogosto tudi sebe. S pomočjo Cattellovega vprašalnika osebnostnih lastnosti so raziskovalci (po Musek, 1994) ugotovili, da si ženske pripisujejo več lastnosti, kot so nežnost, občutljivost, blagost, razvajenost, izbirčnost, odvisnost itd., ki jih Cattell umešča pod t.i. faktor presičnosti ali mehkega temperamenta, v vsakdanjem jeziku pa bi jih lahko opisali kot tipično ženske lastnosti. Moški pa se pogosteje opisujejo kot ostre, realistične, trde, praktične, neodvisne, včasih celo grobe, toge, nadute itd., ki jih Cattell umešča pod skupni imenovalec t.i. faktorja harije ali trdega temperamenta. Z drugimi besedami bi lahko rekli, da gre za tipično moške lastnosti.

Uvodoma smo zapisali, da je novejša kognitivna psihologija, ki jo nekateri imenujejo tudi socialna kognitivna psihologija, v raziskavanje spolnih razlik zajela tudi stereotip. Na ta način je temeljito prevrednotila opredelitev tega pojava, ki se od 20-ih let tega stoletja ni bistveno spremenil. Takrat je namreč Lipmann (1922) opredelil stereotip kot "sliko v glavi", ki si jo posameznik riše o sebi in drugih. Za stereotip je značilno, da temelji na nepreverjenih dejstvih in sporočilih o nekem dogodku, osebah, predmetih itd. "V bogati, kompleksni konfuziji zunanjega sveta jemljemo samo tisto, kar je za nas naša kultura že definirala, in težimo k temu, da vse gledamo, vidimo v stereotipnih formah naše kulture" (Lippman, 1961, 81, po Nastran-Ule, 1994, 103).

Danes je splošno sprejeta opredelitev, da je stereotip prepri-

čanje, ki zajema "... relativno enostavne in trdno zasidrane sodbe in presoje, ki se nanašajo na različne znane osebe, objekte, pojave in dogajanja" (Musek, 1994, 27). Čeprav je socialna psihologija vseskozi poudarjala, da stereotip temelji na nepreverjenih dejstvih, kar pomeni, da temelji na kognitivni komponenti, je šele skupaj s kognitivno psihologijo oblikovala hipotezo o stereotipu kot kognitivni shemi (Augoustionos, Walker, 1996).

Kognitivna shema

Kognitivna shema je širok pojem in pomeni mentalno strukturo, ki vsebuje splošne predstave in znanje o ljudeh, socialnih vlogah, dogodkih, svetu, vedenju v določenih situacijah itd. Takšne mentalne strukture nam omogočajo, da izbiramo in predelujemo informacije, ki prihajajo iz socialnega okolja (Augoustionos, Walker, 1996). Pomagajo nam ustvarjati, razumeti in obvladovati pojave okrog sebe, zato so nujne za naše duševno zdravje. Brez predstave naprimer o tem, čemu služi stol, kako naj bo človek oblečen pozimi, kako naj se sporazumeva z drugimi ljudmi, kako naj se prehranjuje, zakaj obstajajo trgovine itd., se v življenju prav gotovo ne bi dobro znašli. Kognitivne sheme se oblikujejo z izkušnjami in vzgojo in nam omogočajo ravnanje v skladu s socialnimi situacijami.

Iz te definicije je mogoče razbrati, da kognitivna shema poudarja našo dejavno vlogo pri oblikovanju socialne realnosti. Za boljše razumevanje naj osvetlim razliko med fizično in socialno realnostjo. Fizična realnost je realnost, ki jo "... lahko vsak posameznik izkusi na enak način: steklo se razbije, letni časi si sledijo v enakem vrstnem redu ... Posamezniki so v tovrstnih spoznanjih uniformni, vendar ne zaradi medsebojnega usklajevanja, ampak zaradi izkušenj, do katerih pridejo neodvisno drug od drugega" (Bečaj, 1995, 7). Fizični realnosti pa je povsem nasprotna t.i. socialna realnost. To je realnost, ki jo ustvarjamo sami, in sicer tako kot zaznavamo svet, dogodke, pojave, osebe itd. Socialno realnost sestavljajo različni predmeti različnih lastnosti in vrednosti. To so: posameznik sam, druge osebe, organizacije in institucije, vloge, pravila itd. (ERSOC, 1991). "Na osnovi informacij iz socialnega okolja oblikuje človek predstavo o realnosti, skladno z njo nato percipira tudi samega sebe in na tej osnovi oblikuje vedenje" (Aronson, Ellsworth, Carlsmith, Gonzales, 1990; po Bečaj, 1995, 9). Drugače povedano, s prihajajočimi informacijami iz okolja posameznik ne vzpostavlja le odnosa do sveta ali socialne realnosti, temveč tudi predstavo o sebi in odnos do sebe, kar pomeni, da oblikuje socialno realnost o sebi in svojo lastno samopodobo.

Predno skušamo razložiti koncept samopodobe naj za začetek navedemo le, da gre za neke vrste predstavo, ki si jo posameznik

ustvari o samem sebi. Obstoji pa tudi novejše kognitivno pojmovanje stereotipa. Iz zapisanega je mogoče izdvojiti, da nam torej kognitivne sheme pomagajo pri naših namerah, zaznavah, pomnjenju in sklepanju. Avtorji ločijo med shemami oseb, sebstev, vlog, dogodkov itd. Te sheme so nekakšen pripomoček, s katerim si poenostavljamo realnost. Vendar pa pretirano poenostavljanje vodi v stereotipno presojanje. Zato ni naključje, da kognitivna psihologija tudi stereotip – kot sem že omenila – razume kot kognitivno shemo, ki pa se nekoliko razlikuje od splošnega razumevanja kognitivnih shem.

Tudi stereotipi urejajo in integrirajo informacije, ki prihajajo iz okolja, tako da se z njihovo pomočjo osredotočamo le na določene situacije in dogodke in se ne menimo za druge. Augoustinos in Walker (1996) poudarjata, da nam stereotipi obarvajo prihajajoče informacije. Iz povedanega je torej več kot očitno, da tudi stereotipi – po svoji obliki in vsebini – izhajajo iz socialnega konteksta, ki obdaja posameznika. Vendar pa ta socialni kontekst, ali bolje, socialno realnost pretirano potvarjajo, in sicer tako, da ustvarjajo t.i. socialno nepravico (*social injustice*). Če se vrnemo na razlike med spoloma, lahko tedaj sklenemo, da spolni stereotipi ustvarjajo nerealno in nepravico predstavo o moških in ženskah. Samoumevno je namreč, da niso vsi moški pogumni, samozadostni, neodvisni itd. in niso vse ženske nežne, občutljive, sramežljive itd.

Kako naj torej presojava sebe in druge kot moške in ženske? Je mar kognitivna psihologija v svoji odprtosti za socialne dejavnike spolnih razlik tako pretiravala, da je svoj predmet razširila na vprašanje, ali sploh obstajajo predstave, sodbe, stališča, ocene in druge psihične vsebine, ki niso "okužene" s spolnimi stereotipi? In nenazadnje: kaj je tukaj sploh še kognitivnega? Ali drugače rečeno, ali kognitivna psihologija s takšnim vprašanjem sploh še lahko ostaja "kognitivna"? Zdi se, da je odgovor pritrdilen, saj ga je vsaj deloma pojasnila ameriška psihologinja S. Bem (1974).

Spolne sheme

Avtorica je na izvoren način razložila odnos med socialnim okoljem in kognitivnimi prvinami, ki sooblikujejo psihološke razlike med spoloma. Njena metoda je izvirna zato, ker je skušala premostiti prepad med dvema bregovoma – družbo in posameznikom – tako, da ju je povezala z vidika tradicionalne feministične teorije o enakosti med spoloma.

Bem je predpostavljala, da spolno tipiziranje izvira predvsem iz otrokove splošne pripravljenosti za sprejemanje in urejanje informacij o sebi, drugih ljudeh, pojavih, dogodkih itd., in sicer v

skladu s stereotipi o moškosti in ženskosti. Pri tem je poudarjala, da je ta splošna pripravljenost povsem enaka tako za fanta kot za deklico.

Ti stereotipi delujejo že v zgodnjem otroštvu kot sheme, s pomočjo katerih otrok razvršča in ureja informacije, ki se nanašajo na spol. Na podlagi takšne sheme otrok razvršča in poenostavljeno evalvira prihajajoče informacije kot ustrezne ali neustrezne njegovemu biološkemu spolu. Če so ti stereotipi močno vgrajeni v vzgojo in v posameznikovo osebnost, potem – v skladu z biološkim spolom – oblikujejo deklice t.i. feminino spolno shemo, ki je posredovana s stereotipi o ženski socialni vlogi. Nasprotno pa, pod močnim vplivom delovanja stereotipov o moški socialni vlogi, oblikujejo fantki t.i. maskulino spolno vlogo. Tako eni kot drugi pa so uspešni le v specifičnih situacijah: "samozavestni", "neodvisni", "hladni", "borbeni", "ambiciozni" itd. moški so uspešni le v stereotipno "moških" situacijah, ki so naprimer značilne pri poklicnem uspehu, pri športu itd., "nežne", "občutljive", "sočutne", "potrpežljive", "požrtvovalne" itd. ženske pa so – po besedah Bemove – uspešne predvsem doma, v organizacijah za dobrodelno pomoč itd., torej v stereotipno "ženskih" situacijah. To pomeni, da tiste ženske, ki so svojo spolno shemo zgradile na spolnih stereotipih, le po nekem čudežu naprimer uspevajo na vodilnih delovnih mestih.

Avtorica (Bem, 1974, 1981) je predpostavljala, da pretirano poudarjanje razlik med spoloma vodi v še večjo stereotipno mišljenje, v globlje utrjevanje maskulinih in femininih spolnih shem in tako še bolj postavlja žensko v podrejen socialni položaj. Pri tem je izhajala iz tradicionalne feministične pozicije (po Wilkinson, 1997), da ženska ni niti podrejena niti nadrejena moškemu, temveč mu je enaka. Menila je, da le zmanjševanje in odpravljanje razlik med spoloma v neki družbi vodi do individualnega uspeha, psihičnega zdravja, s tem pa postopno tudi do uspeha in duševnega zdravja celotne družbe.

Zato je kot psihično zdravo, individualno in socialno uspešno predpostavila tretjo kognitivno spolno shemo – androgenost. Androgine osebe so osebe z visoko strukturirano kognitivno shemo, v kateri združujejo tako kategorije maskulinih kot kategorije femininih spolnih shem. Androgina spolna shema moškemu in ženski dopušča izbiro takšnih oblik vedenja, ki ustrezajo specifičnim situacijam. Androgine osebe se torej opisujejo v kategorijah, ki ustrezajo tako moškim kot ženskam in v skladu z njimi tudi ravna. Tako lahko naprimer osebe z izoblikovanimi androgenimi spolnimi shemami samozavestno in argumentirano zagovarjajo svoje mnenje (kar naj bi bilo stereotipno značilno le za moške), prav tako pa so sposobne empatičnega poslušanja prijatelja ali prijateljice v težavah (ki naj bi bilo stereotipno le za ženske).

Da bi svojo teorijo tudi empirično potrdila, je sestavila lestvico za merjenje spolnih shem. Ta je sestavljena iz množice atributov, od katerih eni označujejo tipično moške, drugi pa tipično ženske lastnosti. Na podlagi odgovorov je mogoče sklepati o feminini, maskulini ali o androgini spolni shemi osebe.

Ceprav danes to lestvico uporabljajo v številnih raziskavah o razlikah med spoloma, se raziskovalci pa tudi Bemova v splošnem zavedajo njenih glavnih pomanjkljivosti (Wilkinson, 1997). Sociološko usmerjeni kritiki kažejo na njeno pretirano poudarjanje individualnih razlik med ljudmi na račun družbenega konteksta, psihologi pa upravičeno opozarjajo na prepletenost med spolnimi stereotipi in androgino spolno shemo, kot jo je mogoče izdvojiti iz omenjene merske lestvice. To je tudi točka, ki jo v tem besedilu prepoznavamo kot temeljno oviro za nadaljnji konstruktivni razvoj teorije spolnih shem v smeri, kot jo je načrtala Bemova. Če je namreč androginitetna le vsota kategorij maskuline in feminine sheme, ki sta *a priori* posredovani stereotipno, potem je več kot očitno, da je tudi sama androginitetna prepojena s spolnimi stereotipi.

Zato so še toliko bolj upravičene kritike avtoričine teorije, ki posegajo v polje situacij in osebnostnih lastnosti (Howard, Hollander, 1997). Številni raziskovalci so namreč ob preverjanju njene teorije prišli do spoznanj, da nemalokrat niso stereotipi tisti, ki odločajo o prevladi maskulinih, femininih ali androginih spolnih shem posameznika in posameznice. Izkazalo se je, da je v veliki meri odvisno od tipa situacije, v kateri se oseba nahaja, še bolj pa od njenih osebnostnih lastnosti, na podlagi katerih izoblikuje eno od treh možnih spolnih shem.

Pri tem pa je potrebno poudariti, da ni vseeno, na kakšen način se lotimo proučevanja osebnostnih lastnosti. Če se odločimo za klasično psihološko raziskavo, v kateri oseba poleg vprašalnika spolnih vlog izpolni tudi enega izmed mnogih razpoložljivih osebnostnih vprašalnikov, tvegamo, da bomo prišli do rezultatov, ki bodo izdvojili le tiste osebnostne lastnosti, ki so statične in zato razmeroma neobčutljive na vplive okolja. Zato je potreben temeljit razmislek, katere vidike osebnosti zajeti v raziskavo, da bi lahko ugotovili, kako na osebnostni razvoj posameznika vpliva situacija in kako okolje. Na osnovi takšnega razmisleka se postavi vprašanje, katera je tista razsežnost osebnosti, ki po eni strani predstavlja subjektivno – in s tem deloma tudi stereotipno – oceno posameznika, po drugi strani pa je močno povezana s temeljnimi osebnostnimi lastnostmi posameznika. Ali drugače rečeno: katera je tista razsežnost osebnosti, s katero lahko tako kognitivna kot socialna psihologija enakovredno obravnava razlike med spoloma?

Teoretski študij osebnosti in empirične raziskave, ki smo jih v zadnjih letih opravili na večjem številu oseb iz različnih držav

(Kobal-Palčič, 1995; 1997), napotujejo na sklep, da je možno odgovor na zastavljena vprašanja podati z besedo "samopodoba". V samopodobi vidimo namreč tisto razsežnost osebnosti, na kateri se cepita tako posameznik kot družba. Zdi se, da je samopodoba tista kategorija, s katero je mogoče razložiti navidezna nasprotja, ki jih klasična kognitivna psihologija ni uspela združiti. Gre za nasprotja, o katerih smo v tem Časopisu že pisali (Kobal-Palčič, 1995a): nasprotja med emocionalnim in kognitivnim, med zavestnim in nezavednim, in – za to besedilo pomembnega nasprotja – med individualnim in družbenim.

Samopodoba

Le na kratko naj povzamemo (Kobal-Palčič, 1995a), da je samopodoba temeljna razsežnost osebnosti, ki pomeni množico odnosov, ki jih posameznik – zavestno ali nezavedno – vzpostavlja do samega sebe. V te odnose s samim seboj vstopa postopoma, s pomočjo predstav, občutij, vrednotenj, ocen samega sebe, svojih tipičnih socialnih naravnosti in ravnanj itd., ki jih razvija že od rojstva najprej prek prvotnega objekta, t.j. matere, nato prek širšega družbenega okolja (Nastran-Ule, 1994; Ducret, 1991).

S takšno organizirano celoto pojmovanj, stališč, sposobnosti, doživljanj itd. uravnava in usmerja svoje ravnanje (Musek, 1992) ter povezuje svoj vrednostni sistem z vrednostnim sistemom ožjega in širšega družbenega okolja. To pomeni, da je podoba, ki si jo posameznik ustvari o sebi, splet celega mnoštva različnih kognitivnih shem oziroma parcialnih samopodob, ki se nanašajo na področje poklica, dela, prijateljstva, družine, emocij, zaupljivosti itd.

Če se izrazimo v terminologiji kognitivne psihologije, potem tudi samopodobo lahko opredelimo kot kognitivno shemo, v kateri se prepletajo medsebojno povezane spoznavne prvine, kot so pojmovanja, predstave, sodbe, ocene in prepričanja o samem sebi. Natančno strukturirana samopodoba v obliki večjega števila kognitivnih shem – delovnega sebstva, sebstva kot starša, prijatelja, partnerja itd. nam torej pomaga, da iz množice prihajajočih informacij izberemo in oblikujemo tiste informacije, ki ustrezajo naši samopredstavi. S pomočjo tako predelanih informacij oblikujemo nove izkušnje in usmerjamo naša ravnanja.

Sklepna misel

Od tod se seveda sam po sebi ponuja sklep, da je samopodoba tesno povezana s spolno shemo, saj sta nenazadnje oba koncepta

povezana v kategorijo kognitivne sheme. Informacije, ki jih oseba razvršča v svojo predstavo o sebi, so prav tiste informacije, ki jih vskladišči tudi v svojo predstavo o spolni vlogi. Samopodoba kot kognitivna shema torej zajema predelane informacije o sebi in o svoji spolni vlogi, ki se nanašajo na različna področja posameznikovega mišljenja, doživljanja in vedenja. Številni avtorji so skušali ugotoviti, katera so ta področja in kako so strukturirana (L'Ecuyer, 1978; Markus, 1977; Reuchlin, 1990). Omenimo naj model samopodobe, ki sta ga leta 1982 oblikovala avstralska psihologa Shavelson in Bolus. Predpostavila sta, da: (1) je samopodoba večrazsežnostna, (2) strukturirana in (3) urejena v obliki hierarhičnih kategorij. Na vrh hierarhije sta postavila kategorijo splošne samopodobe, in jo delila najprej na akademski in na neakademski del, nato pa na njuna podpodročja. To so naprimer: naravoslovne vede, jeziki, socialna, emocionalna, telesna samopodoba itd. Na koncu pa sta posamezna področja členila še na samopredstave v specifičnih situacijah.

Offer, Ostrov, Howard in Atkinson (1988) pa so v dvajset let trajajoči longitudinalni študiji ugotovili še nekatera druga področja samopodobe, kot naprimer samopodobo, ki se nanaša na moralne vrednote, na razpoloženje, zlasti na občutja sproščenosti, zadovoljstva s samim seboj, sreče itd., na seksualno samopodobo, ki zajema predvsem vedenje in odnos do spolnosti, na samopodobo, ki se nanaša na obvladovanje zunanjega sveta in na prilagajanje na okolje, izdvojili pa so tudi nekatere vidike, ki se nanašajo na psihopatološke kategorije samopodobe.

Listanje po literaturi nam seveda odkrije še vrsto drugih raziskav, v katerih so avtorji ugotavljali različna področja samopodobe, ki pa so si vendarle bolj ali manj sorodna. Tudi v raziskavah, ki smo jo izvajali pri nas (Kobal-Palčič, 1995; 1997), se je naprimer izkazalo, da je mogoče široko paleto samoopisov oseb integrirati v ustrezne kategorije. Vse raziskave pa se ujemajo v sklep, da enakovredno izražena posamezna področja samopodobe vodijo k psihično zdravi in samozavestni osebi. Z drugimi besedami, stabilna in pozitivna samopodoba vodi do uspešne družbene samoumestitve posameznika in posameznice.

Raziskovanje spolnih vlog z vidika samopodobe nam torej odkrije drugačen vidik razlik med moškim in žensko. V nasprotju z iskanjem in prepoznavanjem spolnih razlik skozi stereotipe po eni strani in skozi statične osebnostne lastnosti po drugi strani nas pravzaprav pogled skozi optiko samopodobe vodi do zanimivega sklepa. Dinamična vloga samopodobe, ki v sebi združuje tako družbeno posredovane vsebine posameznika in posameznice o sebi kot tudi povsem individualne samoopise, ponuja namreč sklep, da za uspešno družbeno samoumestitev posameznika in posameznice sploh ni tako pomembno, da razmišljata in ravnata skozi kategorije moških, ženskih ali androginih spolnih vlog. Za

njuno psihično zdravje in uspešno družbeno samoumestitev je pomembno predvsem, da sta notranje mirna in stabilna, da se uspešno soočata s konflikti, da razvijata svoje socialne spretnosti, predvsem pa, da težita k vzpostavljanju svoje lastne, avtonomne morale, ki je neodvisna od stereotipnih in konvencionalnih družbenih "moralnih" načel. Z drugimi besedami to pomeni, da razvijeta trdno, homogeno, visoko strukturirano in pozitivno samopodobo.

LITERATURA

- AUGOUSTINOS, M., WALKER, I. (1996). **Social cognition: An integrated introduction**. London: SAGE Publications.
- BEČAJ, J. (1995). Socialna realnost, socialne predstave, socialni konstrukcionizem – v čem je razlika med njimi? *Anthropos*, 27 (5-6), 5-28.
- BEM, S. L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42, 155-162.
- BEM, S. L. (1981). Gender schema theory: A cognitive account of sex typing. *Psychological review*, 88, 354-364.
- BROWNMILLER, S. (1984). **Femininity**. New York: Linden Press.
- DUCRET, J.J. (1991). Image de soi. V R. Doron, F. Parot (Ur.), **Dictionnaire de psychologie** (str. 348-349). Paris, P.U.F.
- DURKIN, K. (1997). **Developmental social psychology: From infancy to old age**. Cambridge, Blackwell.
- ERSOC (1991). Cognition sociale. V R. Doron, F. Parot (Ur.). **Dictionnaire de psychologie** (str. 119). Paris, P.U.F.
- HYDE, J.S., FENNEMAN, E., LAMON, S.J. (1990). Gender differences in mathematics performance: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 107, 139-155.
- HOWARD, J.A., HOLLANDER, J. (1997). **Gendered situations, gendered selves: A gender lens on social psychology**. London, Sage.
- KOBAL-PALČIČ, D. (1995). Samopodoba in učna uspešnost: Primerjalna študija med vzorcema slovenskih in francoskih mladostnikov (magistrsko delo).
- KOBAL-PALČIČ, D. (1995a). **Kognitivna psihologija skozi teorijo samopodobe**. Časopis za kritiko znanosti, XXIII (176), Ljubljana, 89-99.
- KOBAL-PALČIČ, D. (1997). Samopodoba mladostnikov in njihov odnos do nekaterih vidikov šolskega izobraževanja (doktorsko delo).
- L'ECUYER, R. (1978). **Le concept de soi**. Paris, P.U.F.
- LIPPMANN, W. (1922). **Public opinion**. New York: Harcourt, Brace.
- MARTIN, C.L., HALVERSON, C.F., Jr. (1981). A schematic processing model of sex typing and stereotyping in children. *Child development*, 52, 1119-1134.
- MARKUS, H. (1977). Self-schemata and processing information about the self. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35, 63-87.
- MUSEK, J. (1992). Struktura jaza in samopodobe. *Anthropos*, 24: III-IV, 59-79.
- MUSEK, J. (1994). **Psihološki portret Slovencev**. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- NASTRAN-ULE, M. (1994). **Temelji socialne psihologije**. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- OFFER, D., OSTROV, E., HOWARD, K.I., ATKINSON, R. (1988). **The teenage world: Adolescents' self-image in ten countries**. New York, Plenum Publishing corporation.
- REUCHLIN, M. (1990). **Les différences individuelles dans le developement conatif de l'enfant**. Paris, P.U.F.

- SHAVELSON, R.J., BOLUS, R. (1982). *Self-concept: The interplay of theory and methods*. **Journal of Educational Psychology**, 74 (1), 3-17.
- SMITH, C., LLOYD, B. (1978). *Maternal Behaviour and perceived sex infant revisited*. **Child Development**, 49, 1263-1265.
- WILKINSON, S. (1997). **Feminist Psychology**. V D. Fox, I. Prilleltensky (Ur.) *Critical Psychology: An introduction*. London, Sage.